Richtlijn gender- en seksediverse personen

#sportdoetietsmetje

NOC*NSF

KNVB

KNHB

Atletiekunie

knzb

TNN
Transgender Netwerk Nederland

NNID

ALLIANTIE
GELIJKSPELEN

Richtlijn gender- en seksediverse personen

Voor sportbonden, clubs en sporters ten behoeve van een inclusieve sportomgeving

NOC*NSF
Arnhem, 14 januari 2021

Colofon

Auteurs:
Thijs de Greeff en Suzanne Vedder

Projectteam
Koninklijke Nederlandse Zwembond, Koninklijke Nederlandse Hockey Bond, Koninklijke Nederlandse Voetbal Bond, Atletiekunie, NOC*NSF, Transgender Netwerk Nederland, Nederlandse organisatie voor seksediversiteit, Thijs de Greeff en Suzanne Vedder

Eindredactie en productie
Janeke de Zeeuw

Vormgeving
Pageturner.design by Arko Sports Media

Beelden
ANP Foto en Shutterstock.com

Opdrachtgever: Alliantie Gelijkspelen (KNVB, KNHB, NOC*NSF, RVFC en penvoerder John Blankenstein Foundation)
Publicatienummer NOC*NSF: 800

NOC*NSF
Postbus 302
6800 AH Arnhem
Telefoon: 026 4834400
Email: inclusiefsporten@nocnsf.nl
www.nocnsf.nl

© 2021 NOC*NSF
Behoudens uitzondering door de wet gesteld mag, zonder schriftelijke toestemming van de rechthebbende(n) op het auteursrecht, c.q. de uitgever van deze uitgave door de rechthebbende(n) gemachtigd namens hem (hen) op te treden, niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of anderszins, hetgeen ook van toepassing is op de gehele of gedeeltelijke bewerking. De uitgever is met uitsluiting van ieder ander gerechtigd de door derden verschuldigde vergoedingen voor kopiëren, als bedoeld in art. 17 lid 2. Auteurswet 1912 en in het KB van 20 juni 1974 (Stb. 351) ex artikel 16b., te innen en/of daartoe in en buiten rechte op te treden.

Voorwoord

Onwetendheid en vooroordelen over gender en sekse leiden op de velden, langs de lijn en in de kleedkamers soms tot onbegrip en ongewenste situaties. Jammer, want we zien graag dat iedere sporter zichzelf kan zijn. Hoe fantastisch zou het zijn als elke sportclub iedereen met open armen ontvangt? Want sport doet iets met je. Sport is gezond, sociaal en brengt bovenal veel plezier. En daarom willen we dat de sport voor iedereen toegankelijk is en een thuis biedt, ongeacht sekse of gender. Sport heeft de kracht te verbinden en die kans moeten we, samen, aangrijpen.

De acceptatie van LHBTIQ+-kinderen, -jongeren en -volwassenen in de sport is in twintig jaar verbeterd. Toch kunnen we nog veel winst behalen. Het hebben van heldere en duidelijke richtlijnen voor gender- en seksediverse personen is één van deze winstpunten. Deze richtlijn is ontwikkeld in samenwerking met de Alliantie Gelijkspelen, sportbonden en belangenorganisaties voor gender- en seksediverse personen. We hopen sportclubs hiermee de handvatten te bieden die zij nodig hebben om een warm thuis te kunnen bieden aan gender- en seksediverse personen. Zo kunnen we samen bereiken dat sport en bewegen voor gender- en seksediverse personen de aandacht krijgt die het verdient. En dat deelname en vooral het plezier onder deze groep toenemen.

Aan ons allen de taak om de basis te leggen voor een echt open club. Met een open sportclub kunnen wij het verschil maken. Daarmee zetten we ons elke dag in voor een inclusieve sport. Met deze richtlijn creëren we bewustzijn, maar dat niet alleen: met de persoonlijke ervaringen van gender- en seksediverse personen kunnen we de sport inclusiever organiseren. De richtlijn voorziet sportaanbieders van de juiste kennis, ervaring en standpunten, zodat zij een inclusieve en sociaal veilige sportclub in de praktijk kunnen brengen.

Laten we inclusiviteit met z'n allen omarmen: we winnen veel met sport! ■

Anneke van Zanen-Nieberg
Voorzitter NOC*NSF
Arnhem, 14 januari 2021

Inhoud

1. Inleiding 7
- 1.1 De richtlijn bevat 7
- 1.2 Belang van een richtlijn 7
- 1.3 Uitgangspunten bij de ontwikkeling van deze richtlijn 8
- 1.4 Voor wie is de richtlijn bedoeld? 8

2. Begrippenlijst 9

3. Leiderschap 13
- 3.1 Beleid 13
- 3.2 Educatie 13
- 3.3 Zichtbaarheid 13
- 3.4 Innovatieve spelvormen 15
- 3.5 Actieplan leiderschap 15

4. Praktische tips voor een inclusieve sportomgeving 17
- 4.1 Wat is een inclusieve sportomgeving? 17
- 4.2 Waarom praktische tips? 17
- 4.3 Aanspreekvormen 17
- 4.4 Het verzamelen en communiceren van persoonlijke informatie 18
  - 4.4.1 Verzamelen en wijzigen van persoonlijke informatie 18
  - 4.4.2 Communiceren van vertrouwelijke informatie 18
- 4.5 Afwegingen voor de keuze voor een team of klasse en ondersteuning daarbij 18
- 4.6 Ondersteuning personen in transitie 20
- 4.7 Dispensatie 22
- 4.8 Tenues en kledingvoorschriften 23
- 4.9 Omkleden en douchen 23
- 4.10 Competitie, tegenstanders, scheidsrechters en wedstrijdleiding 26
  - 4.10.1 Voorkomen van uitsluiting 26
  - 4.10.2 Ondersteunen bij uitsluiting 26

5. Inclusiecontrolelijst 27

6. Topsport 29
- 6.1 Veelgestelde vragen over de toepassing van (inter)nationale regelgeving op de deelname van de Nederlandse gender- of seksediverse topsporter 29
  - 6.1.1 Is de richtlijn van het IOC te allen tijde leidend? 29
  - 6.1.2 Welke richtlijn is leidend voor internationale competitie bij het ontbreken van een richtlijn vanuit de eigen internationale sportfederatie? 30
  - 6.1.3 Wie bepaalt uitsluiting of beperking van deelname in de Nederlandse topsport en hoe wordt dit bepaald? 30
  - 6.1.4 Richtlijnen voor intersekse sporters 33
- 6.2 World Anti-Doping Agency (WADA) en Dopingautoriteit 33

7. Contact 35

1. Inleiding

Wat zijn de ervaringen van mensen in jouw sport? Is het een inclusieve sportomgeving, een omgeving waar iedereen zich thuis en welkom voelt? Voor veel gender- en seksediverse personen is dit nu nog geen vanzelfsprekendheid. Hoe kun je je als bestuurder effectief inzetten voor een meer inclusieve sportomgeving? Vaak kunnen kleine praktische ingrepen al een verschil maken. In de breedtesport zou namelijk niets deelname aan sport voor gender- en seksediverse personen in de weg moeten staan. En hoe zit dat eigenlijk met topsport? Deze richtlijn gaat in op dit soort vragen en probeert zo bij te dragen aan een omgeving waar iedereen welkom is.

De richtlijn is gebaseerd op de ervaringen van gender- en seksediverse personen, verenigingen en bonden[1], advies van belangenorganisaties[2] en wetenschappelijk onderzoek en wordt geïllustreerd met voorbeelden uit de praktijk. Uitgangspunt is dat sport van en voor iedereen is. Ieder mens heeft recht op een gelijkwaardige en respectvolle behandeling en moet een gelijke kans krijgen om van de voordelen te kunnen genieten die sport te bieden heeft. Zaken als uitsluiting, transfobie, interseksefobie en discriminatie horen daar niet bij (zie Algemene wet gelijke behandeling).[3]

Een richtlijn zoals deze is voortdurend in ontwikkeling. Inzichten en kennis veranderen met de tijd en zijn dus aan verandering onderhevig. Mocht je opmerkingen of vragen hebben over de richtlijn of wil je meedenken over verdere uitwerking, neem dan contact op met NOC*NSF (inclusiefsporten@nocnsf.nl).

1.1 De richtlijn bevat

- uitleg over veelgebruikte begrippen;
- aanbevelingen op het gebied van leiderschap en educatie;
- praktische tips voor het ontwikkelen van een inclusieve sportomgeving;
- een inclusiecontrolelijst;
- toelichting op de regels in de nationale en internationale topsport;
- bronnen voor meer informatie.

1.2 Belang van een richtlijn

Keer op keer is bewezen dat bewegen positieve effecten oplevert voor de mens.[4] Wie aan sport doet, individueel of in teamverband, heeft een betere emotionele en fysieke ontwikkeling. Studies laten echter ook zien dat gender- en seksediverse personen een minder prettige sportervaring kunnen hebben. Uit onderzoek blijkt dat een meerderheid tijdens het sporten naast positieve opmerkingen en begrip tegelijkertijd ook te maken kreeg met onbegrip, grappen en negatieve of ongepaste opmerkingen.[5] Dit hoort niet thuis in een inclusieve sportomgeving. Er is behoefte aan richtlijnen die bijdragen aan een sfeer die maakt dat iedereen zich thuis kan voelen.

[1] NOC*NSF, de Alliantie Gelijkspelen, in samenwerking met KNZB, KNVB, KNHB en Atletiekunie. De richtlijn is een actualisatie en uitbreiding: L. Vloet & K. Collot d'Escury (2015), *Transgenders en sport*, NOC*NSF, Arnhem.
[2] Transgender Netwerk Nederland (TNN) en de Nederlandse organisatie voor seksediversiteit (NNID).
[3] De Algemene wet gelijke behandeling (Awgb) bepaalt dat discriminatie in Nederland verboden is.
[4] S. Le Menestrel & D.F. Perkins (2007), 'An overview of how sports, out-of-school time, and youth wellbeing can and do intersect', in: *New Directions for Youth Development*, vol. 115, afl. 5, (13), p. 13-14.
[5] R. Cremers & A. Elling (2020), *Sportdeelname en ervaringen van transgender personen*, Mulier Instituut, Utrecht.

1.3 Uitgangspunten bij de ontwikkeling van deze richtlijn

Sport is voor iedereen. Het is een mensenrecht om op gelijkwaardige en respectvolle manier behandeld te worden. Hierdoor krijgt iedereen een gelijke kans om de voordelen die sport te bieden heeft zelf te ervaren.

Iedere sporter moet kunnen sporten met respect voor en conform het gender of de sekse waarmee diegene zich identificeert.

Op alle niveaus wordt met een competitieve instelling gesport, zowel in top- als in breedtesport. Tegelijkertijd wil iedereen op een eerlijke manier en in de geest van de sport kunnen deelnemen.

Iedere sporter moet kunnen sporten met respect, conform het gender of de sekse waarmee diegene zich identificeert

1.4 Voor wie is de richtlijn bedoeld?

De richtlijn helpt sportorganisaties bij het ontwikkelen van een sportomgeving waarin iedereen zich thuis voelt. Bestuurders vinden in het hoofdstuk 'Leiderschap' specifieke stappen die zij kunnen nemen. Daarnaast is de richtlijn bedoeld voor trainers, coaches, scheidsrechters, ouders, supporters, sporters en vrijwilligers die op zoek zijn naar handvatten, omdat zij in hun omgeving te maken hebben met gender- en seksediverse personen. Maar de richtlijn is ook voor sporters zelf, wanneer zij ondersteuning zoeken binnen hun sport of willen starten met sporten.

Ben jij sporter en heb je nu al vragen of wil je direct contact? Neem dan contact op met een vertrouwenscontactpersoon van jouw bond, Centrum Veilige Sport Nederland (CVSN), Transgender Netwerk Nederland (TNN) of Nederlandse organisatie voor seksediversiteit (NNID). Zie hoofdstuk 7 voor deze contactgegevens.

2. Begrippenlijst

Het gebruik van de juiste taal is belangrijk om een sociaal veilig sportklimaat voor iedereen te creëren. Om consequent te zijn in deze richtlijn en bij te dragen aan inclusief taalgebruik in de sport, leggen we in dit hoofdstuk de belangrijkste gebruikte begrippen uit. De begrippen kunnen voor iedereen een andere betekenis hebben – vraag dus altijd wat iets voor een ander betekent. Ook kunnen de begrippen met de tijd veranderen. Definities zijn niet zwart-wit. In hun toepassing kunnen ze verschillen in context, landen en culturen. De gegeven uitleg wordt regelmatig opnieuw getoetst. Mocht je opmerkingen hebben over de begrippen en de gegeven uitleg, neem dan contact op met NOC*NSF (inclusiefsporten@nocnsf.nl).

Geslacht
Een parapluterm die wordt verbonden aan sekse en gender. Voorbeelden hiervan zijn vrouw, man, vrouwelijk, mannelijk, non-binair, agender en intersekse.

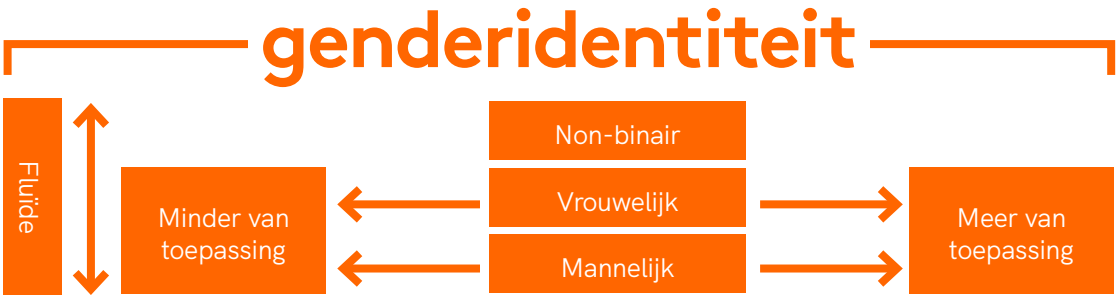
Sekse
De term die verwijst naar iemands voortplantingssysteem, hormonen, chromosomen en andere fysieke karakteristieken.

Seksediversiteit
Iedereen is onderdeel van het begrip seksediversiteit. Seksediversiteit is het spectrum aan gelijkwaardige variaties van geslachts-/seksekenmerken, waaronder man en vrouw.

Intersekse
Intersekse gaat over de ervaringen van mensen die geboren worden met een lichaam dat niet past binnen het maatschappelijk beeld dat men heeft van man of vrouw.
Een lichaam kan bijvoorbeeld chromosomaal, hormonaal of op het niveau van de uiterlijke geslachtskenmerken niet voldoen aan het maatschappelijke beeld van man of vrouw.
De diversiteit onder intersekse personen is heel groot, net als de diversiteit tussen mannen onderling, of vrouwen onderling.
Meestal krijgen intersekse personen bij geboorte een geslacht toegewezen (dit is in de praktijk voornamelijk man of vrouw). De meeste intersekse personen identificeren zich met die toewijzing bij geboorte, maar sommige intersekse personen ook niet. Sommigen identificeren zich als intersekse. Intersekse is niet hetzelfde als transgender.

Figuur 2.1 Sekse.
Bij iedereen kan het voorkomen van de fysieke karakteristieken anders zijn. Mannelijke kenmerken kunnen bijvoorbeeld meer of minder van toepassing zijn voor de één dan voor een ander.

Figuur 2.2 Genderidentiteit.
Mensen kunnen zich meer of minder identificeren met het mannelijk of vrouwelijk gender. Een non-binair persoon herkent zich juist minder of niet in dit spectrum. Ook kan iemand fluïde wisselen tussen verschillende genders.

Gender

Gender gaat over de toewijzing van geslacht aan gedrag, geslachtskenmerken, je eigen identiteit en je eigen uiterlijk op grond van persoonlijke ervaring, culturele normen en maatschappelijke ideeën. De diepgevoelde persoonlijke ervaring te behoren tot een bepaald geslacht wordt aangeduid als gender-identiteit. Het is de complexe relatie tussen fysieke kenmerken en iemands perceptie van zichzelf als bijvoorbeeld man, vrouw, intersekse, non-binair of agender.

Genderdiversiteit

Het uitgangspunt dat genderidentiteit een spectrum is met oneindig veel gelijkwaardige variaties, inclusief man en vrouw. Bij de meeste mensen komen hun bij geboorte toegewezen geslacht en hun genderidentiteit overeen. Bij sommigen is dat echter niet het geval. Een persoon kan met kenmerken van de mannelijke sekse worden geboren en het mannelijk geslacht toegewezen krijgen, maar zich identificeren als vrouw. Of een persoon krijgt bij de geboorte het vrouwelijk geslacht toegewezen, maar identificeert zich als man. Andere personen identificeren zich buiten de categorieën man en vrouw. Hen noemen we non-binair. Ook kunnen personen hun genderidentiteit zien als fluïde: bewegend tussen genderidentiteiten. Iedereen maakt dus deel uit van het begrip genderdiversiteit, zowel in de vorm van genderidentiteit als in genderexpressie.

Figuur 2.3 Genderexpressie.
Mensen kunnen zich in meer of minder mate op een mannelijke of vrouwelijke manier uiten. Iemand kan zich ook genderneutraal uiten of fluïde wisselen tussen verschillende genderexpressies.

Genderexpressie
De manier waarop iemand uiting geeft aan de eigen genderidentiteit. Welke rollen neem je op je in het dagelijks leven? Welke kleding draag je? Hoe gedraag je je tegenover anderen? Ook verwijst de term naar hoe de buitenwereld iemand ziet; bijvoorbeeld de betekenis die wordt gegeven aan gedragingen of kenmerken van personen die oorspronkelijk als typisch vrouwelijk of mannelijk worden gezien.

Cisgender
Term die wordt gebruikt voor mensen wiens genderidentiteit overeenkomt met het geslacht dat bij hun geboorte werd geregistreerd.

Transgender
Term die gebruikt wordt voor mensen wiens genderidentiteit anders is dan het geslacht dat bij hun geboorte werd geregistreerd. Of iemand zichzelf ook als transgender benoemt, verschilt van persoon tot persoon.

Transman
Een transgender persoon die zich identificeert als man.

Transvrouw
Een transgender persoon die zich identificeert als vrouw.

Non-binair
De genderidentiteit en -expressie van mensen die zich niet volledig kunnen herkennen in de tweedeling man en vrouw. Non-binaire mensen vallen onder de parapluterm 'transgender'. Maar niet alle non-binaire mensen noemen zichzelf transgender.

Transitie
Sociaal, mentaal en/of fysiek proces dat een persoon doormaakt om te kunnen leven in overeenstemming met de eigen genderidentiteit. De administratieve wijziging van de geslachtsvermelding en/of medische behandelingen kunnen onderdeel zijn van dit proces.

Genderneutraal
Datgene wat voor iedereen bedoeld of toegankelijk is, ongeacht iemands sekse of gender.

Genderfluïde
Iemand die genderfluïde is, wisselt tussen genderidentiteiten.

Persoonlijke voornaamwoorden
Het persoonlijk voornaamwoord verwijst naar een persoon of een groep personen zonder ze bij naam te noemen. Gangbare persoonlijke voornaamwoorden zijn zij/haar/haar en hij/hem/zijn. Sommige mensen gebruiken bij voorkeur neutrale bewoordingen, zoals die/hen/hun. Het gebruikte persoonlijk voornaamwoord is vaak een uitdrukking van de genderidentiteit.

Interseksefobie
De angst voor en/of haat tegen intersekse personen en het vijandige en discriminerende gedrag tegen intersekse personen dat daaruit voortkomt.

Transfobie
De angst voor en/of haat tegen transgender personen, en het vijandige en discriminerende gedrag tegen transgender personen dat daaruit voortkomt.

LHBTIQ+
Lesbische personen (L), homoseksuele personen (H), biseksuele personen (B), transgender personen (T), intersekse personen (I), queer personen (Q) en alle nog niet genoemde vormen van seksuele, gender- en seksediversiteit (+).

Gender gaat over de toewijzing van geslacht aan gedrag, geslachtskenmerken, je eigen identiteit en je eigen uiterlijk op grond van persoonlijke ervaring, culturele normen en maatschappelijke ideeën

3. Leiderschap

Bestuurders van sportorganisaties, zoals sportbonden en sportkoepel NOC*NSF, hebben een voortrekkersrol bij het ontwikkelen van een inclusieve sportomgeving, een omgeving waar iedereen zich thuis voelt. Dit is een niet te onderschatten opgave. Uit onderzoek blijkt bijvoorbeeld dat het vergroten van acceptatie in de verenigingssport een complexe uitdaging vormt, omdat normen en waarden rondom gender, sekse, seksuele voorkeur en 'gewoon doen' diep in de maatschappij geworteld zijn.[6] Het is dus belangrijk dat de bestuurders van sportorganisaties hun boodschap van inclusiviteit goed voor het voetlicht brengen en zelf de daad bij het woord voegen.

3.1 Beleid

Waar begin je bij het vormgeven van je beleid? Kom in contact met de gender- en seksediverse personen in jouw sport om je beleid af te stemmen. Organiseer bijvoorbeeld een klankbordgroep of houd een enquête. Wat zijn de ervaringen van gender- en seksediverse personen in jouw sport? En hoe kan het diversiteits- en inclusiebeleid worden vertaald naar specifieke en meetbare doelstellingen die het verschil kunnen maken? Wees ambassadeur van je eigen beleid. Als bestuurders het goede voorbeeld geven, de doelstellingen voortdurend herhalen en het voortouw nemen in bewustwordingscampagnes, dan wordt het binnen de eigen sportorganisatie vanzelfsprekend om met elkaar te praten over inclusiviteit. Medewerkers, trainers, coaches en vrijwilligers die zich inzetten voor een sociaal veilige sportomgeving voelen zich hierdoor gesteund. En zullen bij tegenstand over gevoerd beleid adequaat kunnen reageren. De sporter kan zo uit de wind worden gehouden. De bond of club moet het gesprek aangaan en het beleid uitleggen en/of verdedigen.

3.2 Educatie

Wat is inclusief leiderschap? Heb je onbewust vooroordelen? Hoe welkom voelt men zich binnen jouw sport? Bestuurders zullen zich moeten verdiepen in dit soort vragen, zodat zij zich beter kunnen inleven in de ervaringen van gender- en seksediverse personen. Dit is belangrijk, omdat juist bestuurders de meeste impact kunnen maken in het creëren van een inclusieve sportomgeving. Door zelf het goede voorbeeld te geven, maar ook door trainingen op het vlak van diversiteit en inclusie beschikbaar te maken in hun organisatie. Hierdoor ontstaat meer inlevingsvermogen en kennis bij coaches, trainers, vrijwilligers en sporters. Zij zijn zo beter in staat mensen te ondersteunen bij de uitdagingen die ze kunnen tegenkomen tijdens het sporten.

3.3 Zichtbaarheid

Wanneer iemand een stuk van diens identiteit gerepresenteerd ziet in de uitingen of evenementen van de bond of vereniging, dan voelt diegene zich echt welkom. Verplaats je in het perspectief van een ander. Vertegenwoordigen de uitingen op jouw socialemediakanalen en website een brede groep mensen? Een regenboogvlag lijkt een klein gebaar, maar het kan ervoor zorgen dat mensen zich echt thuis voelen.

[6] S. Keuzenkamp, D. Bos, J.W. Duyvendak & G. Hekma (2006), *Gewoon doen. Acceptatie van homoseksualiteit in Nederland;* J. van Lisdonk, L. Nencel & S. Keuzenkamp (2018), 'Labeling same-sex sexuality in a tolerant society that values normality: the Dutch case', in: *Journal of homosexuality*, 65(13), p. 1892-1915.

(Inter)nationale dagen waar inclusie en diversiteit centraal staan

- Nationale 'pride'-evenementen;
- Internationale dag tegen homofobie en transfobie;
- Coming Out Day;
- Paarse Vrijdag;
- Roze Zaterdag;
- Intersekse Voorlichtingsdag;
- International Transgender Visibility Day;
- International Non-Binary People's Day.

De inclusieboodschap kan op een natuurlijke wijze in de organisatie worden geïntegreerd door slim aan te haken bij jaarlijks terugkerende evenementen (zie kader '(Inter)nationale dagen waar inclusie en diversiteit centraal staan'), zoals de Sportbondenboot bij de Canal Pride, 'pride'-evenementen, Coming Out Day (zie kader '#alltogetherchallenge') en Paarse Vrijdag. Door het actief uitdragen van de boodschap ontstaat er binnen en buiten de organisatie een basis om met elkaar te praten over inclusiviteit.

#alltogetherchallenge

Het beeld zal bij menigeen bekend zijn: gedurende één weekend in het sportseizoen dragen aanvoerders van de voetbalploegen in de eredivisie (zowel mannen als vrouwen), de eerste divisie en alle clubs in de hockeyhoofdklassen een regenboogband (COC, 2017). De clubs tonen daarmee hun steun voor seksuele en genderdiversiteit in de sport. Deze actie is onderdeel van de campagne #alltogetherchallenge van de Alliantie Gelijkspelen (zie https://all-together-challenge.nl). Samen met de sportbonden nodigt NOC*NSF clubs uit deel te nemen aan deze campagne door de regenboogaanvoerdersband te dragen, specifiek in dit weekend of gedurende de gehele competitie. Het dragen van een regenboogaanvoerdersband op de vereniging biedt naast de zichtbare boodschap vanuit de club, de trainer/coach en de spelers ook een opening tot dialoog met alle (aspirant-) leden.

Een ander doeltreffend middel om zichtbaarheid te creëren, is het aanwijzen van ambassadeurs met wie sporters zich kunnen identificeren. Vraag bijvoorbeeld iemand uit het eerste team die het onderwerp een warm hart toedraagt om te helpen. Deze rolmodellen bereiken hun effect op een team of trainingsgroep op een andere manier dan bijvoorbeeld een coach of trainer.[7] Ook kunnen ambassadeurs helpen met het vergroten van zelfacceptatie en zelfvertrouwen van sporters.

[7] O. Klein, M. Snyder & R.W. Livingston (2004), 'Prejudice on the stage: Self-monitoring and the public expression of group attitudes', in: *British Journal of Social Psychology*, 43(2), p. 299-314; E.A. Plant & P.G. Devine (1998), 'Internal and external motivation to respond without prejudice', in: *Journal of personality and social psychology*, 75(3), p. 811; J.D. Vorauer & C.A. Turpie (2004), 'Disruptive effects of vigilance on dominant group members' treatment of outgroup members: choking versus shining under pressure', in: *Journal of personality and social psychology*, 87(3), p. 384.

Voorbeelden van innovatieve spelvormen

Quidditch, gebaseerd op het fictieve zwerkbal*, bestaat uit een zevental spelers waarbij er maximaal vier spelers van een gender tegelijkertijd in het veld mogen staan.

De KNVB adviseert sportclubs om vanaf de pupillen tot en met de Onder 12-teams gemengde competities te organiseren voor meer gelijkwaardige wedstrijden.**

* https://www.quidditchnederland.nl/nl/
** https://www.knvb.nl/assist/assist-wedstrijdsecretarissen/veldvoetbal/aanbod-competities/gelijkwaardige-competities/gemengde-competities.

3.4 Innovatieve spelvormen

De sport is een omgeving die in de meeste gevallen binair (jongen/meisje, man/vrouw) is ingedeeld. Het kan daardoor lastig lijken om spelvormen te organiseren die inclusief zijn voor personen die zich in die strikte indeling niet thuis voelen. Kunnen de regels worden uitgebreid, zodat deze meer inclusief zijn voor bijvoorbeeld non-binaire personen? Hieronder enkele ideeën en voorbeelden uit de praktijk (zie ook kader 'Voorbeelden van innovatieve spelvormen').

- gebruik in gemixte competities een verdeling op basis van een genderratio van bijvoorbeeld 40% man, 40% vrouw en 20% genderdivers;
- organiseer genderneutrale competities of wedstrijden;
- organiseer tot een bepaalde leeftijd gemengde competities;
- communiceer over bestaande gemixte competities.

3.5 Actieplan leiderschap

Om tot een inclusieve sportomgeving te komen, kunnen sportbonden en -verenigingen verscheidene concrete stappen zetten op het gebied van beleid, educatie, zichtbaarheid en innovatieve spelvormen.

Beleid

Verdiep je in de ervaringen van gender- en seksediverse personen en formuleer het beleid en doelstellingen. Voorbeelden van doelstellingen zijn:

- bestuurders hebben doelstellingen en strategie gecommuniceerd via website en media;
- XX% van de bonden deelt de richtlijn gender- en seksediverse personen online met de leden;
- X keer per jaar heeft de bond of club een activiteit georganiseerd waar gender- en seksediversiteit centraal staat;
- XX% van de medewerkers en/of bestuurders heeft een training gevolgd waar inclusie centraal stond.

Educatie

- integreer trainingen op het vlak van diversiteit en inclusie in de opleiding van bestuurders, trainers, coaches, sporters en scheidsrechters;
- ontwikkel trainingsprogramma's gericht op diversiteit en inclusie.

Zichtbaarheid

- deel filmpjes van rolmodellen via sociale media;
- stel een ambassadeur aan die de boodschap van diversiteit en inclusie in jouw sport versterkt;
- voer de regenboogvlag.

Innovatie

- onderzoek nieuwe spelvormen die ook aansprekend zijn voor mensen die zich niet thuis voelen in het binaire systeem.

Verdiep je in de ervaringen van gender- en seksediverse personen en formuleer het beleid en doelstellingen

Evalueer het beleid

- doe onderzoek naar de ervaringen van gender- en seksediverse personen binnen jouw sport;
- creëer een klankbordgroep of commissie voor gevraagd en ongevraagd advies.

Herhaal de boodschap

- doe mee aan jaarlijks terugkerende LHBTIQ+ - evenementen;
- communiceer mijlpalen, zoals het behalen van doelstellingen.

4. Praktische tips voor een inclusieve sportomgeving

4.1 Wat is een inclusieve sportomgeving?

Wat houdt een inclusieve sportomgeving in? Alle Nederlanders moeten kunnen sporten bij een club die bij hen past en waarmee zij zich verbonden voelen. Zo kan iedereen individueel of samen met anderen sportplezier ervaren. Bij een inclusieve sportomgeving hoort:

- welkom zijn;
- geaccepteerd en gerespecteerd worden;
- eigen keuzes kunnen maken.

4.2 Waarom praktische tips?

Tips geven én ontvangen is belangrijk. Hierdoor creëer je een sociaal veilig sportklimaat en een inclusieve sportomgeving voor al je leden. De praktische tips in deze richtlijn voor een inclusieve sportomgeving zijn gebaseerd op de ervaringen van gender- en seksediverse personen, verenigingen, bonden en gemeenten, maar ook op adviezen van belangenorganisaties op het gebied van gender- en seksediversiteit, wetenschappelijke bronnen en internationale richtlijnen. Op basis van deze ervaringen en adviezen zijn praktische tips opgesteld voor ondersteuning, begeleiding en communicatie.

NOC*NSF moet in samenwerking met de nationale sportbonden het voortouw nemen om de sport inclusief te maken voor gender- en seksediverse personen. Het is aan sportclubs, trainers en coaches, sporters en wedstrijdleiding/scheidsrechters om het in de praktijk te brengen.

4.3 Aanspreekvormen

Het gebruiken van de juiste aanspreekvorm in elke vorm van communicatie (brief, e-mail en face-to-face) is voor iedereen belangrijk. Daardoor voelt een sporter zich geaccepteerd en welkom op de sportclub. Voorbeelden van persoonlijke voornaamwoorden die gebruikt kunnen worden, zijn:

- hij/zij/die/hen;
- hem/haar/die/hen;
- zijn/haar/diens/hun.

Of gebruik de voornaam van de sporter, dan vermijd je het mogelijk verkeerde persoonlijk voornaamwoord. Is in een situatie de aanspreekvorm niet duidelijk, bijvoorbeeld tijdens het trainen of de wedstrijd, vraag dan de sporter één op één welke aanspreekvorm de voorkeur heeft.

In correspondentie (brieven naar leden, berichten over contributie of andersoortige communicatie) is de tip om gebruik te maken van algemene termen bij het aanspreken van de leden. Dit zorgt ervoor dat iedereen zich aangesproken voelt en maakt de communicatie inclusief, zonder dat er nadruk ligt op verschillende aanspreekvormen. Gebruik in plaats van meneer/mevrouw algemene termen, zoals:

- Beste [voornaam, let op: *gewenste* voornaam sporter];
- Beste ouder van [voornaam];
- Beste sporter, beste voetballer;
- Beste hockeyer, beste leden;
- en in de geschreven tekst die op de aanhef volgt de(ze) sporter en die.

4.4 Het verzamelen en communiceren van persoonlijke informatie

4.4.1 Verzamelen en wijzigen van persoonlijke informatie

Ook het verzamelen en wijzigen van persoonlijke informatie kan op een inclusieve manier gebeuren. Het moeten aanleveren van persoonlijke informatie aan een vereniging kan namelijk een reden zijn voor mensen om zich niet aan te melden bij een sportclub. Het kan bijvoorbeeld vervelend zijn informatie te delen in het geval dat:

- aanmeldformulieren uitsluitend de optie man of vrouw geven;
- het gender afwijkt van het geslacht of gender vermeld op identiteitspapieren;
- de gewenste naam van een persoon afwijkt van de naam vermeld op identiteitspapieren.

Een club of bond kan het proces van informatie verzamelen inclusiever maken door:

- na te gaan of het registreren van sekse of gender noodzakelijk is. Zo niet? Niet vragen;
- op registratieformulieren meerdere opties te geven voor het registreren of wijzigen van het gender of geslacht (non-binair, genderneutraal, agender, 'wil ik niet zeggen', et cetera);
- de mogelijkheid om een voorkeur ten aanzien van persoonlijke voornaamwoorden, naam en/of roepnaam aan te geven;
- ervoor te zorgen dat in correspondentie de juiste aanspreekvormen en namen worden gebruikt;
- niet meer informatie te verzamelen dan strikt noodzakelijk is. Onder de noemer ongebruikelijke informatie vallen onder andere medische documenten en verklaringen. In de topsport kan het in uitzonderlijke gevallen overigens wél noodzakelijk zijn om medische verklaringen te vragen (zie voor meer informatie hoofdstuk 6 over topsport);
- de Algemene Verordening Gegevensbescherming (AVG) in acht te nemen. Hierin zijn voorwaarden vastgesteld voor het verzamelen van informatie zoals met betrekking tot doelmatigheid, privacybescherming en het recht op inzage, correctie en verwijdering.

4.4.2 Communiceren van vertrouwelijke informatie

Er zijn situaties denkbaar dat extra communicatie of hulp bij communicatie over vertrouwelijke informatie toch noodzakelijk of wenselijk is. Zo kan het gebeuren dat de sporter zelf de wens heeft om hierover te communiceren, bijvoorbeeld omdat diegene uit de kast wil komen bij teamgenoten of een aanvraag wil doen voor dispensatie.

Communicatie vanuit de club of bond over persoonlijke situaties hoort altijd te gebeuren in overleg met en met goedkeuring van de sporter en eventueel de ouder/verzorger. Heb je daar hulp bij nodig? Dan kan een vertrouwenscontactpersoon van bijvoorbeeld de bond, NOC*NSF of Centrum Veilige Sport Nederland (CVSN) hierbij ondersteuning bieden.

4.5 Afwegingen voor de keuze voor een team of klasse en ondersteuning daarbij

In welk team hoort een sporter thuis en voelt deze zich daar goed? Wanneer iemand start of al gestart is met een transitie of zich niet thuis voelt in het huidige team, kan het zijn dat de sporter naar een ander team wil overstappen.

Praktijkvoorbeeld teamkeuze

In de praktijk kan het voorkomen dat een transman aan het begin van zijn transitie nog niet toe is aan de overstap van een vrouwen- of meisjesteam naar een mannen- of jongensteam. De transman heeft in deze casus formeel een M in zijn paspoort staan. Fysiek staat hij nog aan het begin van zijn transitie. Zijn eigen verzoek is om dit seizoen als overgangsjaar te zien: dit seizoen nog meespelen in het damesteam en het volgende seizoen starten bij de mannen. Hij vraagt hiervoor dispensatie aan bij de bond.

De aanname bij zowel bond als club is in eerste instantie dat iemand die met een transitie start ook de wens heeft om zo snel mogelijk bij het gewenste geslacht/het geslacht in het paspoort mee te doen in de competitie en dat een transman door testosteron meer kracht zal hebben dan de vrouwen met wie hij speelt. De bond heeft in de statuten vastgesteld dat alleen voor vrouwen in een mannencompetitie dispensatie aangevraagd kan worden, en niet andersom. Voor bond en club is dit dus een situatie waarvoor op papier geen antwoord is.

De bond heeft het advies aan de club gegeven om het gesprek aan te gaan met de sporter om duidelijk te krijgen waarom hij (tijdelijk) in de vrouwencompetitie wenst te blijven spelen. Het advies vanuit de bond luidt namelijk om niets te doen zonder de wens van de speler te bespreken. De uitkomst van de gesprekken is dat de speler aankomend seizoen bij de vrouwen start en in de loop van het seizoen mee gaat trainen met de mannen, om zo de overgang van vrouwen- naar mannenteam prettig te laten verlopen. Daarnaast heeft de bond de club een brief meegegeven met uitleg over de dispensatie, die kan worden gegeven aan tegenstanders wanneer zij vragen stellen over deelname van de speler. Tot op heden zijn er geen onwenselijke situaties gemeld.

Als dit het geval is, ga dan altijd in overleg met de sporter. Naar welk team zou diegene willen gaan? De sporter, trainer/coach, de technische commissie van de club en eventueel de ouder(s) kunnen in overleg besluiten in welk team de sporter bij voorkeur uitkomt. Houd tijdens het proces van een teamkeuze rekening met:

- de selectiecriteria voor de keuze van een team, namelijk leeftijd, geslacht, niveau of (gewichts)klasse en de persoonlijke situatie;
- het recht op zelfidentificatie en de fysieke en emotionele veiligheid van de sporter;
- mogelijkheden voor dispensatie bij de bond (zie kader 'Praktijkvoorbeeld teamkeuze');
- een flexibele opstelling, in die zin dat de keuze voor een team niet bindend is.

Omstandigheden, persoonlijke voorkeuren of de situatie van de sporter kunnen veranderen. Een voorbeeld daarvan is de af- of opbouw van spieren, waardoor een eerder gekozen team niet meer passend is. Of wanneer het gaat om een transpersoon die nog op zoek is naar diens identiteit. Ook kan het voorkomen dat een eerder gekozen team niet (meer) het gewenste sociaal veilige sportklimaat biedt.

Als er vragen zijn over de teamkeuze of als er sprake is van weerstand en negatieve reacties, dan is de sportclub verantwoordelijk voor de communicatie:

- verwijs door naar deze richtlijn en verdedig deze;
- sta zichtbaar achter de sporter en tolereer geen negatieve reacties of opmerkingen;
- het kan verstandig zijn de sporter over de situatie te informeren, zodat deze voorbereid is op eventuele negatieve reacties of opmerkingen. Dat kan bijvoorbeeld door een vertrouwenscontactpersoon van de bond of club zelf, of door een clublid of teamgenoot bij wie de sporter zich veilig voelt.

Voor meer informatie of begeleiding voor de club bij het ondersteunen en/of begeleiden van de sporter in de teamkeuze is een vertrouwenscontactpersoon van de bond beschikbaar. Kijk op de website van de bond voor de juiste contactpersoon.

4.6 Ondersteuning personen in transitie

Iemand die in transitie gaat, ondergaat mogelijk operaties of een hormoonbehandeling. De (medische) transitie is voor iedereen anders en kan sociaal of fysiek een grote stap zijn. Door een medische transitie kan de genderexpressie van de sporter veranderen, wat ervoor kan zorgen dat iemand de overstap wil maken naar een ander team (zie paragraaf 4.5 over afwegingen voor keuze team of klasse en ondersteuning daarbij).

Zorg ervoor dat een sporter zich altijd thuis voelt op de vereniging en de club ziet als een sociaal veilige omgeving. Ondersteun de sporter door:

- in gesprek te blijven. Hoe voelt deze zich op de club en in het team? Zijn er dingen waar de sporter tegenaan loopt? Deze gesprekken kunnen gevoerd worden met de technische commissie of technisch directeur, een vertrouwenscontactpersoon op de club of van de bond;
- extra alert te zijn op uitsluiting door ongewenst gedrag, negatieve opmerkingen en discriminatie (zie kader 'Praktijkvoorbeeld teamkeuze'):
- blijf in gesprek met de sporter, trainers, coaches en betrokkenen die regelmatig aanwezig zijn bij trainingen en wedstrijden om een emotioneel en fysiek veilige sportomgeving te bieden;

Voorbeelden van uitsluiting door ongewenst gedrag, negatieve opmerkingen en discriminatie ervaren door gender- en seksediverse sporters

Voorbeelden van uitsluiting door ongewenst gedrag, negatieve opmerkingen en discriminatie in de sport zijn:

- een trainer of instructeur die structureel de verkeerde aanspreekvormen en soms zelfs de oude naam blijft gebruiken;
- een intersekse persoon vertellen dat die zich in de verkeerde kleedkamer bevindt;
- een non-binair persoon die tijdens het sporten wordt aangestaard door andere sporters;
- opmerkingen van de tegenstander over het gebruik van de 'nieuwe' naam van een transman in de beginfase van diens transitie, wanneer hij nog voor een damesteam speelt;
- een transjongen die in het begin van zijn transitie, wanneer hij nog in een meisjesteam zit, te horen krijgt van de tegenstander dat het niet eerlijk is dat er een jongen meedoet;
- een transvrouw die niet van de vrouwenkleedkamer mag gebruikmaken;
- een transman die zowel voor het vrouwen- als het mannentoernooi wordt uitgesloten;
- gevraagd worden om de transgenderachtergrond verborgen te houden om problemen met andere leden te voorkomen;
- pas toegang krijgen tot de scheidsrechterskleedkamer na het beantwoorden van persoonlijke vragen over noodzaak extra privacy;
- gevraagd worden naar de oude naam;
- het terugvallen op de oude naam wanneer over het verleden wordt gesproken in plaats van de voornaamwoorden en naam die de persoon nu gebruikt;
- een non-binair persoon vragen of die geboren is als man of als vrouw.

- treed direct op bij negatieve signalen. Zo voorkom je normalisering van discriminatie. De houding van het bestuur is hierbij doorslaggevend:
  - sta achter de sporter;
  - neem passende maatregelen tegen ongewenst gedrag, zoals uitsluiting van een wedstrijd of training en/of het maken van excuses;
  - organiseer workshops of onderlinge gesprekken. Zo creëer je meer bewustwording binnen een team of club en kun je negatieve signalen, pesten en discriminatie wegnemen of voorkomen.

4.7 Dispensatie

Een club of sporter in de breedtesport kan om meerdere redenen dispensatie aanvragen bij de betreffende bond. Een sporter mag altijd meedoen als het geregistreerde geslacht bij de club of bond en heeft daarvoor geen dispensatie nodig.

Praktijkvoorbeelden dispensatie voor fysieke en emotionele veiligheid

Fysieke veiligheid
Een 19-jarige sporter vraagt dispensatie aan om uit te komen in de junioren-competitie. Iets dat vooral speelt bij transjongens. Zij lopen door het gebruik van puberteitsremmers in hun ontwikkeling achter op leeftijdsgenoten. Ook het omgekeerde komt voor. Zo kiest een 17-jarige transvrouw er in overleg met haar hockeyvereniging voor om te gaan spelen in een seniorenteam. De verwachting is dat zij zich in dit team beter thuis zal voelen en de acceptatie wat soepeler zal verlopen dan in een van de A-jeugdteams.

Emotionele veiligheid
Een sporter kan dispensatie aanvragen omwille van diens comfort met diens lichaam en/of omwille van diens transitie. Een praktijkvoorbeeld: het aanvragen van dispensatie voor het dragen van twee zwembroeken tijdens een wedstrijd.

Als een sporter zelf beperkingen of verminderd sportplezier ervaart en/of wil meedoen met het andere geslacht dan het geregistreerde geslacht bij de club of bond, kan die dispensatie aanvragen zodat die in een voor diegene fysiek en emotioneel veilige omgeving kan sporten (zie kader 'Praktijkvoorbeelden dispensatie voor fysieke en emotionele veiligheid').

Bied de sporter hierbij ondersteuning door deze te verwijzen naar de juiste persoon bij de bond. Dispensatie wordt meestal schriftelijk bevestigd door de bond. Met deze brief heeft de betrokken sporter een officiële bevestiging, wat handig kan zijn bij protesten of weerstand (zie paragraaf 4.10 over competitie, tegenstanders, scheidsrechters en wedstrijdleiding).

4.8 Tenues en kledingvoorschriften

Kleding is een herkenbare factor van sport. Denk bijvoorbeeld aan de (broek)rokjes die in het korfbal, hockey en tennis gedragen worden. (Sport)kleding is ook een manier om je als persoon uit te drukken (genderexpressie).Voor de positieve beleving van sport is het belangrijk dat de sportkleding geen last is voor de sporter waar het gaat om diens expressie.

Als een sporter zelf beperkingen of verminderd sportplezier ervaart, kan die dispensatie aanvragen zodat die in een voor diegene fysiek en emotioneel veilige omgeving kan sporten

Rokjes of een zwempak worden doorgaans geassocieerd met vrouwelijkheid en broeken met mannelijkheid of neutraliteit. Wees je ervan bewust dat deze associatie voor iemand niet kan passen bij de gewenste genderexpressie en dat het niet voor iedereen makkelijk is om aan bepaalde maten van kledingstukken te komen. Een club kan een sporter helpen om de juiste sportkleding te vinden. Enkele tips:

- wees flexibel met betrekking tot kledingvoorschriften, bijvoorbeeld in de keuze voor een broek, broekrok, rok of zwemkleding (zie ook paragraaf 4.7 over dispensatie);
- bied een genderneutrale optie voor training-, wedstrijd- en/of officiële reiskleding. Benoem actief dat er verschillende opties zijn en dat iedereen daarin een keuze mag maken;
- maak verschillende maten en pasvormen beschikbaar voor training- of wedstrijdkleding.

4.9 Omkleden en douchen

Iedere sporter moet veilig gebruik kunnen maken van de kleedkamer en douchefaciliteiten op de club. Discriminatie op basis van geslachtskenmerken, genderidentiteit en genderexpressie is niet toegestaan, zoals beschreven in de Algemene wet gelijke behandeling (artikel 1, lid 2).

Omkleden en douchen zijn onderdelen van een teamproces. Niet omkleden en/of douchen in dezelfde ruimte leidt mogelijk tot uitsluiting en kan iemand het gevoel geven 'anders' te zijn. Iemand die in transitie is, denkt bij het maken van een keuze tot gezamenlijk douchen bijvoorbeeld aan: *In hoeverre weet iedereen van mijn transitie? En wat is het acceptatievermogen van het team of de groep?*

Voor anderen vormt het gezamenlijk douchen en omkleden daarentegen geen enkel probleem. Het is voor iedereen anders. Zorg er daarom voor dat iedereen voor zichzelf mag beslissen wat voor hen het veiligst voelt. Enkele tips:

- overleg met de sporter, diens keuze is leidend;
- bied standaard individuele doucheruimtes aan voor iedereen;
- bied een unisekse of genderneutrale optie;
- faciliteer omkleden in de scheidsrechters-kleedkamer indien de sporter daartoe een verzoek doet. Stel deze kleedruimte beschikbaar zonder onnodige vragen te stellen die inbreuk maken op de privacy van de sporter.

Laatstgenoemde optie geniet de minste voorkeur, aangezien het niet voor elke sporter prettig is om zich hier afgezonderd van de rest van het team om te kleden. Neem deze optie daarom alleen in overweging als de sporter zelf aangeeft dat dit de veiligste keuze is.

4.10 Competitie, tegenstanders, scheidsrechters en wedstrijdleiding

De bond is er verantwoordelijk voor dat clubs, scheidsrechters en wedstrijdleiding goed op de hoogte zijn van deze richtlijn en er ook naar handelen.

Het uitgangspunt in de sport is en blijft dat iedereen mag meedoen. Het kan gebeuren dat een club, team of speler tijdens de competitie toch tegen weerstand over deelname aanloopt. Dat is een onwenselijke en voor een sporter confronterende situatie. Om zo'n situatie te voorkomen of op te lossen, volgen in de paragrafen hierna enkele tips.

4.10.1 Voorkomen van uitsluiting

- er kan kritiek komen op het beleid. Sta zichtbaar achter het beleid, zodat de sporter hier niet mee wordt geconfronteerd;
- vraag bij de bond een bevestiging aan van de verleende dispensatie (indien van toepassing, in veel gevallen is er namelijk geen dispensatie nodig);
- informeer vóór de wedstrijd de scheidsrechter, zodat die kan helpen of ingrijpen als dat nodig is;
- vraag bij een uitwedstrijd van tevoren een aparte kleedruimte aan bij de uitclub. De club kan daarvoor een standaardbrief of e-mail gebruiken, waarin melding wordt gemaakt van deze richtlijn.

4.10.2 Ondersteunen bij uitsluiting

- ga het gesprek aan met de tegenstander, scheidsrechters en/of wedstrijdleiding. Open communicatie neemt vaak wantrouwen en onbegrip weg. Leg de situatie kort uit, verwijs naar deze richtlijn en/of de spelerspas;
- geef de sporter ondersteunende documentatie (zie dispensatie). Dit kan de sporter gebruiken bij protest of weerstand;
- er kan kritiek komen van tegenstanders en/of ouders op de deelname van een sporter. Dit heeft waarschijnlijk veel impact op de persoon in kwestie. Het is van belang om de sporter hierbij te ondersteunen. Dit kan op verschillende manieren, onder andere via de vertrouwenscontactpersoon van de bond of club. Vind een optie die past bij de club en sporter;
- Is er sprake van discriminatie? Meld dit bij het CVSN en de betreffende bond.

5. Inclusiecontrolelijst

Leiderschap

- Zijn er specifieke en meetbare doelstellingen voor de deelname van gender- en seksediverse personen? En is er een zichtbare verbintenis van bestuurders aan deze doelstellingen?
- Hebben de bestuurders en/of medewerkers van de organisatie zich verdiept in de ervaringen van gender- en seksediverse personen in hun sport?
- Is er een leider of ambassadeur voor de inclusie van gender- en seksediverse personen in jouw organisatie?

Educatie

- Zijn diversiteit en inclusie onderdeel van de opleiding voor trainers, coaches en scheidsrechters?
- Faciliteert jouw sportorganisatie opleidingen voor haar medewerkers op het gebied van diversiteit en inclusie?

Beleid

- Is de richtlijn verder uitgewerkt naar de context van jouw sport?
- Is er een klankbordgroep of een commissie aangesteld die opkomt voor de inclusie van LHBTIQ+-personen?
- Verstrekt de bond ondersteunende (dispensatie)verklaringen die kunnen worden gebruikt in geval van weerstand of protest tijdens wedstrijden?
- Is er op jouw club een vertrouwenspersoon of zichtbare doorverwijzing naar een vertrouwenspunt of -persoon?

Zichtbaarheid

- Geven reclame-uitingen, website en sociale media een brede representatie van mensen?
- Worden gender- en sekse-overstijgende spelvormen onder de aandacht gebracht? Worden hiervoor innovatieve spelvormen onderzocht of ontwikkeld?
- Is deze richtlijn gemakkelijk vindbaar op de website?
- Welke jaarlijks terugkerende activiteiten en campagnes op het gebied van diversiteit en inclusie vinden er plaats binnen jouw sport of club?
- Voert jouw vereniging met regelmaat de regenboogvlag?

Faciliteiten

- Is er duidelijk beleid dat de wens van gender- en seksediverse personen leidend is voor het gebruik van faciliteiten?
- Kent jouw organisatie de optie van een genderneutrale kleedkamer?
- Zijn genderneutrale kleedkamerfaciliteiten makkelijk toegankelijk voor gender- en seksediverse personen?

Tenues

- Is de bond of club flexibel in de keuze voor een broek of (broek)rok?
- Is er een breed assortiment van maten en pasvormen beschikbaar van het tenue?

Verzamelen van informatie

- Wordt informatie op een inclusieve manier verzameld?
- Is de privacy van mensen gewaarborgd?

6. Topsport

In de vorige hoofdstukken van deze richtlijn stond met name de acceptatie van gender- en seksediverse personen in clubverband en binnen de breedtesport centraal. Dit hoofdstuk is gewijd aan de topsport. Het Internationaal Olympisch Comité en de meeste internationale federaties kennen internationale regelgeving ten aanzien van de deelname van transgender topsporters en in een enkel geval voor intersekse topsporters. Deze regels zijn niet onomstreden. In dit hoofdstuk proberen we een overzicht te geven van de internationale regelgeving en mogelijkheden voor Nederlandse regelgeving (zie ook figuur 6.1 over de vraag welke richtlijn van toepassing is). Aan de hand van veelgestelde vragen wordt duidelijk welke richtlijn wanneer geldig is en hoe een Nederlandse bond een richtlijn kan opstellen.

6.1 Veelgestelde vragen over de toepassing van (inter)nationale regelgeving op de deelname van de Nederlandse gender- of seksediverse topsporter

6.1.1 Is de richtlijn van het IOC te allen tijde leidend?

Nee. De richtlijn van het IOC is alleen leidend tijdens deelname aan de Olympische en Paralympische Spelen. Voor kwalificatiewedstrijden voor de Olympische en Paralympische Spelen is deze richtlijn in principe niet leidend. Een sporter kan wel tegen uitsluiting en/of beperkingen aanlopen als de richtlijn ten tijde van een kwalificatie niet wordt gehanteerd en de sporter zich wel voor de Olympische of Paralympische Spelen plaatst. Mede daarom neemt een aantal (inter) nationale bonden de richtlijn van het IOC over en passen de bonden deze richtlijn toe op alle topsportcompetities.
De huidige IOC-richtlijn voor transgender personen (2015) stelt:

- een sporter die een transitie doormaakt van vrouw naar man komt in aanmerking voor deelname aan de competitie in de mannencategorie zonder beperkingen;
- een sporter die een transitie doormaakt van man naar vrouw komt in aanmerking voor deelname onder enige voorwaarden:
  - de atlete heeft verklaard dat haar genderidentiteit vrouw is. Deze verklaring kan voor topsportdoeleinden voor de minimale periode van vier jaar niet worden veranderd;
  - de atlete moet aantonen dat haar testosteronlevel in serum minstens twaalf maanden voor haar eerste competitie onder 10 nmol/L is. Naar aanleiding van een vertrouwelijke individuele evaluatie kan worden bepaald of twaalf maanden voldoende tijd is geweest om de 'fair play-doelstelling' te behalen;
  - het testosteronlevel in serum van de atlete moet onder de 10 nmol/L blijven in de periode waarin zij in aanmerking wil komen voor deelname aan competitie in de vrouwencategorie;
  - het naleven van deze voorwaarden kan gemonitord worden door te testen. Als de atlete niet meewerkt aan het naleven van de voorwaarden, zal de atlete voor twaalf maanden worden geschorst voor deelname aan competitie in de vrouwencategorie.

Voor seksediverse personen zijn door het IOC geen richtlijnen ontwikkeld.

De medische en wetenschappelijke inzichten over eerlijke competitie en sportdeelname van gender- en seksediverse sporters veranderen. Het IOC stelt daarom dat de richtlijnen een levend document zijn en op basis van nieuwe wetenschappelijke en/of medische inzichten moeten worden herzien. Mede daarom is het belangrijk om besluiten tot uitsluiting en/of beperkingen continu te heroverwegen. Het IOC is op dit moment bezig met het herschrijven van de richtlijn uit 2015 om de nieuwste wetenschappelijke inzichten te verwerken in een nieuwe richtlijn.

6.1.2 Welke richtlijn is leidend voor internationale competitie bij het ontbreken van een richtlijn vanuit de eigen internationale sportfederatie?

Tijdens wereldkampioenschappen, Europese kampioenschappen en andere internationale kwalificatiewedstrijden of -toernooien gelden over het algemeen de richtlijnen van de eigen internationale sportfederatie of het IOC. Een overzicht van enkele internationale richtlijnen is te vinden op www.transathlete.com.

Niet elke internationale sportfederatie heeft een eigen richtlijn voor gender- en seksediverse topsporters. Sommige internationale sportfederaties zijn nog op zoek naar een passende en specifieke richtlijn voor hun sport. Bij het ontbreken van een richtlijn vanuit de internationale bond heeft een nationale bond twee mogelijkheden:

1. de nationale bond houdt voor internationale wedstrijden de richtlijn van het IOC aan (met uitzondering van Olympische en Paralympische Spelen);
2. de nationale bond gaat met de eigen internationale sportfederatie in gesprek over het opstellen van een internationale richtlijn specifiek voor de eigen sport.

Is er behoefte aan het ontwikkelen van een uniforme, internationale richtlijn? Dan kan een bond gezamenlijk met bonden van de betreffende sport uit andere landen en de eigen internationale sportfederatie een richtlijn opstellen. Door samenwerking kunnen de bonden de beste werkwijzen en nieuwste inzichten met elkaar uitwisselen. Houd hierbij onder andere rekening met de basisprincipes (zie paragraaf 1.4 over uitgangspunten bij de ontwikkeling van deze richtlijn). NOC*NSF biedt ondersteuning bij de ontwikkeling van een richtlijn.

6.1.3 Wie bepaalt uitsluiting of beperking van deelname in de Nederlandse topsport en hoe wordt dit bepaald?

In de Nederlandse topsportcompetities beoordeelt een bond of een topsporter een uitsluiting en/of beperking(en) van deelname krijgt opgelegd. Denk hierbij aan nationale kampioenschappen en de reguliere topcompetitie. Bij het nemen van beslissingen over uitsluiting en/of beperking(en) van deelname is zorgvuldigheid belangrijk. Een richtlijn die speciaal voor die sport is gemaakt, kan hierbij helpen. Bij het creëren van een richtlijn voor de topsport zijn de tips:

- stel de grens vast tussen breedtesport en topsport, zodat duidelijk is wanneer een sporter een topsporter is die zich aan strengere voorwaarden moet onderwerpen. De grens is voor elke bond anders:

Door samenwerking kunnen bonden de beste werkwijzen en nieuwste inzichten met elkaar uitwisselen

- let op dat het voorportaal van de topsport toegankelijk blijft voor iedereen. Hierdoor worden talentvolle sporters in hun traject tot topsporter niet op voorhand uitgesloten en krijgt iedereen dezelfde kansen om zich te ontwikkelen.

- onderzoek of de internationale federatie een bestaande richtlijn heeft. Zo ja, dan kun je deze overnemen. Controleer wel of deze richtlijn past in de context van jouw nationale bond en niet in strijd is met de Nederlandse wetgeving (zie Algemene wet gelijke behandeling). Is er geen richtlijn van jouw internationale federatie? Zie paragraaf 6.3.2:
  - let op mogelijke verschillen in de richtlijn van het IOC en de internationale federatie. Is de internationale sportfederatie strenger dan het IOC? Ga in gesprek met de internationale federatie. Onderzoek of de strengere regels in verhouding staan tot een eerlijke competitie en of de regels geen onnodige uitsluiting veroorzaken. NOC*NSF kan hierin ondersteunen;
  - zorg ervoor dat de richtlijn voor de Nederlandse topsport niet strenger is dan die van het IOC of de internationale sportfederatie. Argumenten voor uitsluiting en/of beperking kunnen door vernieuwde wetenschappelijke inzichten veranderen. Bonden moeten daarom hun richtlijn regelmatig aan de actualiteit aanpassen. Blijf dus op de hoogte van wat er op internationaal niveau speelt.
- blijf op de hoogte van nieuwe (inter)nationale inzichten en jurisprudentie. Evalueer het beleid regelmatig.

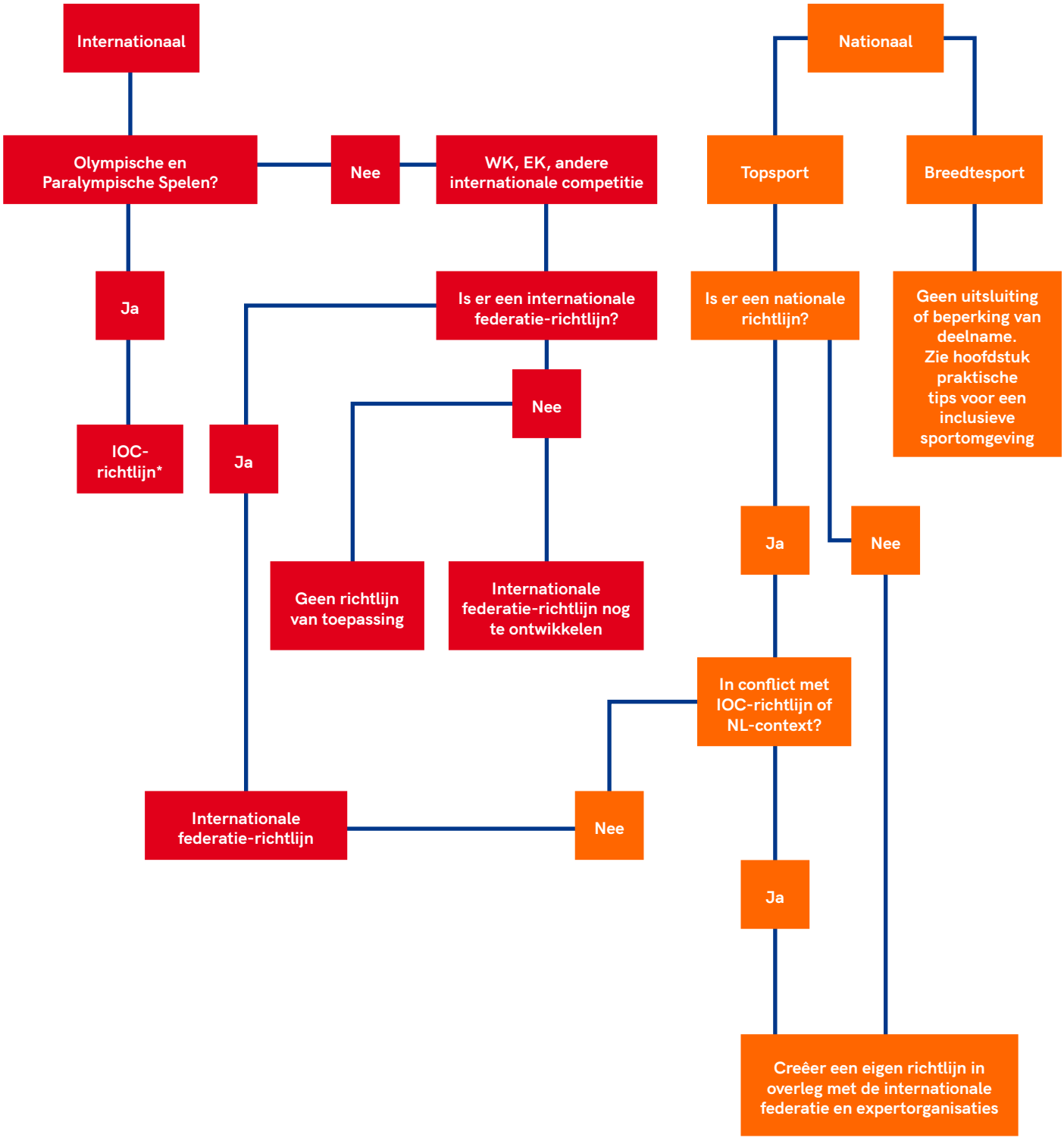
Zorg voor zorgvuldige besluitvorming wanneer die kan leiden tot beperking of uitsluiting van deelname. Bij zorgvuldige besluitvorming hoort:

- een helder geschreven en openbaar toegankelijk beleid waarin duidelijk beschreven staat wat de voorwaarden voor uitsluiting of beperking van deelname zijn;
- een korte tijdspanne van het besluit, waardoor de sporter snel weet waar die aan toe is;
- een duidelijk geschreven besluit waarin de overwegingen richting de sporter worden toegelicht;
- ruimte voor de sporter om te reageren op of in beroep te gaan tegen het gekozen besluit;
- toets opgelegde beperking(en) regelmatig opnieuw.

Praktijkvoorbeeld bepaling scheidslijn breedtesport en topsport

In de topsport kan een Nederlandse bond stuiten op een richtlijn van de internationale federatie. Deze richtlijn kan indruisen tegen de normen en waarden ten aanzien van een inclusieve sport waar de bond voor staat. Toch laten bonden over het algemeen voor een topsportwedstrijd de internationale richtlijn gelden. Maar dat kan ook anders. Het is namelijk verstandig om zelf de scheidslijn tussen top- en breedtesport te bepalen. Zo heeft een Nederlandse bond de lijn tussen breedtesport en topsport zo getrokken, dat alleen het Nederlands team behoort tot de topsport, waar de internationale richtlijn geldig is. Dit zorgt ervoor dat op de andere hoogste niveaus van topsport (bijvoorbeeld in de jeugd of bij regionale kampioenschappen) iedereen de kans krijgt om zich te ontwikkelen als persoon en tegelijkertijd op hoog niveau de sport kan ervaren.

Welke richtlijn is van toepassing?

Figuur 6.1
Welke richtlijn is van toepassing?

6.1.4 Richtlijnen voor intersekse sporters

De meeste sporten hebben geen specifieke richtlijn voor intersekse sporters. Het IOC moedigde in de richtlijn van 2015 de internationale atletiekfederatie aan om bij de internationale sportrechtbank CAS bewijs en argumenten aan te leveren voor regels rond hyperandrogenisme in de atletiek. Dit is besloten naar aanleiding van de vraagtekens over de deelname aan atletiekwedstrijden van Caster Semenya, die een intersekse persoon is. Vandaag de dag heeft de internationale atletiekunie (World Athletics, de vroegere IAAF) een richtlijn voor de deelname van intersekse topsporters.

Ongepaste communicatie over vertrouwelijke informatie

Niet alle gender- en/of seksediverse sporters zijn open over hun gender of sekse. Dit is persoonlijke informatie en iedereen heeft zelf de keuze die wel of niet te delen. In sommige situaties wordt persoonlijke informatie gedeeld zonder medeweten en toestemming van de topsporter. De discussie of een topsporter een intersekse conditie heeft, laait bijvoorbeeld op als er wantrouwen bestaat over een geleverde prestatie. Of als andere atleten en/of publiek en media oordelen dat de topsporter op basis van stereotype seksekenmerken en/of genderexpressie niet in het hokje man of vrouw past. Wij erkennen dat dit nare situaties zijn met mogelijk vervelende gevolgen voor de topsporter. Deze situaties moeten worden voorkomen. Door betrokkenen in de sport meer te informeren, hopen wij hieraan een bijdrage te leveren.

Er bestaat veel discussie in de topsportwereld (speciaal binnen de atletiek) over het opstellen van een richtlijn voor de deelname van intersekse topsporters. Deze discussie levert vragen op vanuit de sociaal-ethische, juridische en medische wereld (zie kader ‘Communiceren van vertrouwelijke informatie’). Mag je iemand uitsluiten op basis van natuurlijke testosteronniveaus? Is er sprake van (on)eerlijke competitie? Is er sprake van discriminatie? Diverse wetenschappers verschillen hierover van inzicht. Meer onderzoek is daarom noodzakelijk.

De regelgeving van de atletiekfederatie is slechts een voorbeeld van hoe een internationale federatie regelgeving vormgeeft. Bij de meeste sporten is er geen aanleiding of noodzaak om een richtlijn op te stellen.

6.2 World Anti-Doping Agency (WADA) en Dopingautoriteit

Topsporters moeten voldoen aan de regels van de World Anti-Doping Code, van wereldantidopingorganisatie WADA. WADA heeft de maximale androgenenwaarden voor topsporters beschreven. Als een gender- of seksediverse sporter de topsportstatus heeft gekregen van de bond en om medische redenen medicijnen moet gebruiken die op de dopinglijst staan, kan de sporter hiervoor dispensatie aanvragen. De Geneesmiddel Dispensatie Sporter (GDS) is een commissie waar een topsporter de verklaring aanvraagt om het medicijn te mogen gebruiken. Deze verklaring wordt een *Therapeutic Use Exemption* (TUE) genoemd. Voor het verkrijgen van dispensatie moeten bepaalde stappen worden doorlopen. Deze stappen en de officiële dispensatieaanvraag zijn te vinden op https://gds.dopingautoriteit.nl/nieuwdispensatieverzoek.

7. Contact

NOC*NSF
E-mail: inclusiefsporten@nocnsf.nl

Centrum Veilige Sport Nederland
E-mail: centrumveiligesport@nocnsf.nl
Telefoonnummer: 0900-2025590

Transgender Netwerk Nederland
E-mail: info@transgendernetwerk.nl

Nederlandse organisatie voor seksediversiteit
E-mail: info@nnid.nl

Auteurs:
Thijs de Greeff
E-mail: thijsdegreeff@hotmail.com

Suzanne Vedder
E-mail: vedderconsultancy@outlook.com

Mogelijk gemaakt door:
Alliantie Gelijkspelen 4.0
John Blankenstein Foundation (penvoerder Alliantie Gelijkspelen 4.0)
E-mail: info@johnblankensteinfoundation.nl

Bezoekadres
Papendallaan 60, Arnhem

Postadres
Postbus 302, 6800 AH Arnhem

Telefoon
+31 (0)26 483 44 00

Email
inclusiefsporten@nocnsf.nl